

Hantverkare i Karlstad i den gamla goda tiden

Yrkesgrupperna bland hantverkare voro så många. Jag tänker tillbaka på tiden då det fanns handskomakare. I Karlstad var det en skomakare Friberg som var mästare i att göra kängor och skor. Kängor var det mest använda för herrar och damer. Gamle skomakarmästare Friberg formade de vackraste och bästa handgjorda skor på 1800-talets senare del. Min mor hörde till de lyckligt lottade som fick beställa sina kängor hos herr Friberg. Modet kunde givetvis växla även då. Ett år skulle det vara snörkängor, ett annat år knäppkängor. De voro konstverk i sitt slag. "Och som kängorna varade och behölo sin form" brukade mor säga. Senare år tog sonen Friberg vid och hade sin verkstad på Östra Torggatan men redan på 1910-talet blev det allt vanligare med färdiga köpkängor och de skickliga herrarna Friberg fick åtaga sig mycket reparationer. Det började bli för dyrbart med måttbeställda skodon och de flesta handskomakare har säkert i dagens läge fallit för åldersgränsen och "gett sig". Men jag tror att det i södra Sverige ännu finns någon handskomakare kvar som arbetar i det gamla skomakaryrket.

Dockans fina skor

I min salongssoffa sitter en stor docka med porslinshuvud. Denna docka, Karin, fick min mor på julafton 1879, och dockan har handgjorda skor av gamle skomakarmästare Fribergs hand. Kanske är de svarta dockskorna de enda skor som äro bevarade av denne yrkesskicklige hantverkarens tillverkning! Människor har ju, av utrymmesskäl, kastat bort så mycket som annars kunde varit av intresse att bevara från en gången tid.

När man talar om hantverkare så går väl vanligtvis tanken till de manliga hantverkarna. Men de kvinnliga voro ju också många. Jag har redan nämnt dem som hade hand om fintvätt och förnyande av herrskjortor. Så går jag i minnet tillbaka till fröken Öberg på Hamngatan som specialiserat sig på att göra "rän". Hon gjorde endast strutar och dubbelvikta rån som voro underbara att ha till thé med smör och apelsinmarmelad. Det var så roligt att få följa med till henne.

Hon bodde en trappa upp i ett hus på Hamngatan. Ingen skylt angav att det var någon form av bageri. Men kunder saknade hon ej. Den som en gång smakat på fröken Öbergs rån ville alltid få beställa fler. Något lager hade hon ej utan bakade endast varefter kunderna beställde. Och i prydliga rader låg strutar och travar av de stora dubbelvikta rånerna med beställarens namn bredvid. Fröken Öberg föreföll mig, då jag var barn, att vara hemskt gammal. Hon var liten och böjd men ack, så prydlig i sin vita duk om huvudet och med sitt skinande vita förkläde.

Det är väl för alla så att man har speciella minnen från barndomen om något riktigt gott i matväg. En del personer kan ju aldrig glömma sin mors köttbullar. För mig står fröken Öbergs strutar som det absolut mest minnesrika och njutbara. Strutarna fylldes med vispgräddade och litet sylt och när en kristallskål med strutar bars in som söndagsmiddagens efterrätt då jublade jag. De lågo där som en stjärna i den djupa skålen och man gjorde begärligt ett överslag hur många stutar det skulle bli per man! En dag var fröken Öberg borta och inga strutar i världen kan sedan smaka som hennes nygräddade bakverk i sitt slag.

Angels bageri

När jag talar om frk. Öberg så ligger det nära till hands att tänka på en annan dam i Karlstad som också var mästare i att baka, det var fru Angel som hade sitt lilla docklika finbageri på Fredsgatan. Det var i kvarteret Almen mitt emot nuvarande systembolaget. En liten fin butik med de mest utsökta kakor av varjehand slag som voro prydligt staplade på höga, plana glasskålar. Vem minns inte fru Angels "medaljonger" som fanns att köpa i två storlekar. De mindre kostade 8 öre och de större 12 öre stycket. Det var alltid med glädje man steg de 3 trappstegen upp för att hämta något gott. I det ögonblick man öppnade dörren pinglade en liten klocka. Det var så välkommande och då därtill fru Angel var älskvardheten själv, alltid leende, behövde aldrig mor be mig två gånger att gå och hämta de beställda "medaljongerna". Det var dubbla mördegskakor med vaniljcréme

emellan och de voro ovanpå prydda med ett par röda ringar av gelé. Inga kakor eller bakelser äro som barndomens! Det var verklig fest att få en sådan medaljong.

Gelbgjutare Nilsson

Nu går jag över från de yrkesskickliga bakande damernas hantverk till ett hantverk av helt annat slag. Jag vill då sluta detta mitt skriferi med att erinra om gelbgjutare Nilsson. Han är säkert den hantverkare som omnämns mest i Karlstad på grund av sin särart och synnerligen stora skicklighet. Han var en av Sveriges två sista gelbgjutare. "Gjelbgjutarn" hade sin verkstad inne på gården på Drottninggatan 19 där nu Läkarhuset är beläget. Det finns väl inte en enda äldre karlstadsbo som inte sett gelbgjutare Nilsson och som inte minns hans eminenta skicklighet. Han kunde förfärdiga vackra lampetter, mässingbeslag till byråar, nycklar, korksruvar m.m. efter varje beställares önskemål. Jag erinrar mig hur skicklig gelbgjutare Nilsson var att kopiera saker och ting. Mina föräldrar hade en empirie-byrå med tre lådor. På varje låda skulle det vara en ornamentering i form av ett lejonhuvud med en ring runt omkring. Ringarna skulle vara att fatta tag i för att dra ut lådorna. Men ett beslag hade försvunnit. För gelbgjutare Nilsson var det en lätt sak att lösgöra ett beslag och kopiera det. Det fanns ingen möjlighet att se vilket som var nygjort. Han kunde justera skadade saker av tenn och mässing men kunderna fingo rusta sig med tålmod. Han hade en gång tagit emot kandelabrar för reparation av dåvarande landshövdingenskan Emma Dyrssen. Någon dag blev inte fastställd då kandelabrarna skulle vara färdiga. Då och då kom dock ett hembitråde från Residenset och fråga efter dem. Men alltid fick hon samma svar: de voro inte klara. Då ett par år gått gick landshövdingenskan Dyrssen själv till gelbgjutarens verkstad och påtalade hovsamt att det hade gått två år sedan kandelabrarna blivit inlämnade. Fru Dyrssen fick då svaret av herr Nilsson: "Ja tänk vad tiden går", och detta uttryck har liksom blivit ett bevingat ord i Karlstad. Förmodligen fick landshövdingenskan så småningom sina kandelabrar

Kerstin Welin-Lindh sitter här med två minnen av gamla karlstadshantverkare. Dockan har skor, gjorda av gamle skomakarmästare Friberg och mässingsaken har gelbgjutar Nilsson gett henne som minne.

fastän det dragit ut på tiden. Men roligt hade fru Dyrssen åt gelbgjutarns svar!

Gelbgjutarns gåva

Min far anlidade ofta herr Nilsson men han tröttnade på att själv gå och fråga efter saker som voro på reparation. Far bad mig gå och göra en liten påstötning, gelbgjutaren blev irriterad på mig ty, jag kunde komma in på verkstaden tre, fyra dagar i rad. Han började då att säga: "Jaså, hon kommer rännande nu

igen denna Ekelöf & Svenson Hälsa pappa att jag snart skall rätta till den där förbaskade tennsaken". Ibland kunde han ryta till så ordentligt att jag kom snyftande hem. — Så gingo åren och en dag kom gelbgjutaren upp koksvagen och sökte mig. Vårt hembitråde bad honom sitta ner och så sände hon bud till mig i firman. Jag skyndade upp till våningen och när jag kom ut i köksade gelbgjutarn: "Jag vill ge henne en present som jag gjort i mässing speciellt för fröken. Hon har fått

sprungit så mycket på min verkstad". Och så filosoferade herr Nilsson något om livet och döden. Jag fick tåras i ögonen och tyckte det var så egendomligt att jag skulle få denna present. Två veckor senare var gelbgjutaren borta ur denna värld. Hans gåva är för mig ett kärt minne. Och nu, år 1970, när tankarna gå till alla de yrkesskickliga hantverkare och hur tiderna helt ändrats, så vill jag sluta med gelbgjutare Nilssons ord: "Ja tänk vad tiden går".